

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1987 m. gruodžio mėn. 5 d. / December 5, 1987

Nr. 237(44)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Ar Adomas Mickevičius pritartų Molotovo - Ribbentropo paktui?

Ar žinojot, kad Adomas Mickevičius yra imperializmo sąjungininkas? Ar kad didysis poetas šiandien pritartų Molotovo - Ribbentropo paktui? Šią nepaprastai originalią ir Mickevičiaus tyrėjus bei gerbėjus tikrai sukrešiančią teoriją 1987 m. rugpjūčio 29 d. skelbė *Literatūra ir menas*, komentuodamas tada prieš šešias dienas Vilniuje prie poeto paminklo įvykusią demonstraciją. Komentaro išvada — demonstracija buvusi visiškai priešinga Adomo Mickevičiaus idėjoms ir idealams.

Šiam savo teiginiui sustiprinti *Literatūros ir meno* redakcija mėgino pasitelkti paminklo Mickevičiui kūrėją, skulptorių Gediminą Jokūbonį. Redakcijos užklaustas, šis demonstracijos nei pagrįstas, nei pasmerktas. Paminėjęs, kas jį įkvėpė paminklą sukurti — Mickevičiaus „jaunatviškas, vilnietiškas tautų brolybės idėjos polėkis, jo talentas, gili tėvynės meilė, jo nuostabi eilės, padovanotos Lietuvai“ — Jokūbonis pareiškė, kad mes šiandien suvokiame jį ir jo kūrybą kaip „vieną, nedalomą ir mums labai brangią visumą, kurios neįmanoma suskaldyti, kad ir kas bekalbėtų paminklo papėdėje“.

Taigi, anot Jokūbonio, Mickevičius yra ir liks Mickevičius, lietuviams brangi, „nesuskaldoma visuma“. Su ta mintimi sunku nesutikti — jai greičiausiai pritarė ir patys demonstrantai. Bet kas gi buvo ir tebėra tas Mickevičius? Kokios jo pagrindinės idėjos? Už ką jis kovojo? Kieno pusėje jis stovėjo ir tebestovį?

Adomas Mickevičius gimė keletą metų po galutinio lenkų-lietuvių federacijos pavergimo. Tuometinis Prūsijos imperatoriaus Friedricho, Rusijos imperatorės Kotrynos ir Austrijos imperatorės Marijos-Terezijos sankalbis prieš Lenkiją ir Lietuvą vėliau tapo pavyzdžiu Hitleriui ir Stalinui. Šis sąmokslas Mickevičius pasmerkė ir jo vykdytojus pavadino „šėtoniška trejbe“. „Jų vardai yra trys šventvagystės“, skelbė jis. „Jie nukryžiuojo Lenkiją, bet tauta vėl prisikels!“ Ar Mickevičius šiandien teisintų Hitlerio-Stalino paktą, kaip tai tebedaro Lietuvos oficialioji spauda, ar jis būtų parėmęs demonstrantus, kurie jo paminklo papėdėje pasmerkė dabartinę šventvagystę?

Literatūra ir menas tvirtina,

kad prie Adomo Mickevičiaus paminklo rugpjūčio 23 d. buvo sakomos kalbos, giedamos giesmės, neva „toli prasilenkiančios su humanistinėmis internacionalizmo idėjomis“. Kultūros ministerijai savitraštis, kaip ir kiti spaudos organai, taip ir liko nepacitavę tų kalbų bei giesmių. Neįau Maironio „Lietuva brangi“, giesmė „Marija, Marija“, ar lietuvių Tautos himnas yra „antihumanistinės giesmės“? Kiekvienas jų sakinytis natūraliai susilieja su Mickevičiaus kūryba ir mastysena, būtų jam artimas ir suprantamas.

Pati demonstracija prasidėjo Nijolės Sadūnaitės žodžiais: „Laisvės Lietuvai, Latvijai ir Estijai“. Ar tai būtų svetima idėja Adomui Mickevičiui, kuris praleido savo gyvenimą, siekdamas laisvės Lietuvai bei Lenkijai, ir kuris svajojo apie laisvą, suvienytą Europą? Taip, jis buvo tikras internacionalistas, žmonių ir tautų brolybės šauklys — bet *laisvų* žmonių, *laisvų* tautų! Atsiuverskim „Poną Tada“ (Vaga, 1978) ir klausykimės Justino Marcinkevičiaus išverstos poeto balso:

Ką tik girdejojė iš šios sakyklos, broliai,
Kad Lenkija laisva, kad Lietuva nuo šiolei
Taip pat laisva — sveiki, liuosybės vėl sulaukė!
Girdėjot potvarkį, kurs priespaudą nubraukia,
Kursai visuotinį ir bendrą seimą saukia.

Ir toliau:

„Ir lygūs, ir laisvi!“, Dombrovskis suskandavo:
„Valio, laisva tauta! ...“

Už tą patį laisvės reikalavimą rugpjūčio 23 d. demonstrantai buvo apkaltinti „nacionalistinių aistrų“ kurstymu ir kraujo troškimu. Kaip nesunkiai Mickevičius būtų atpažinęs tuos argumentus — „internationalizmu“ vadinamas „imperializmas“, taikingas laisvės reikalavimas — „karo kurstymas“, baudžiava ir kalėjimai — „taika ir ramybė“. Ir jį patį Puškinas kadais puolė už tai, kad jis kėsinas į Rusijos imperijos neliečiamumą. Šiandien oficialieji žurnalistai panašiai puola tuos, kurie tvirtina, kad ir sovietinei rusų imperijai laikas viešai „persitvarkyti“, demo-

Saikas ir gelmė Bradūno žodyje

KĘSTUTIS KEBLYS

Kazys Bradūnas. *Krikšto vanduo Joninių naktį*. Chicago: Ateities literatūros fondas, 1987. 94 psl. Leidinio apdaila Vytauto O. Virkau. Knyga iliustruota lietuvių liaudies skulptūrų pavyzdžiais.

Yra visokių žmonių, yra visokių ir poetų. Net tokių, kurie poezijos nerašo. O tuos, kurie rašo, mėgstam klasifikuoti visokiausiom, net nebūtinai kūrybinėmis, kategorijom. Segiojam etiketes pagal pasaulėžiūrą, pagal lytį, pagal kilmę, pagal tematinis interesus ir dar pagal daug ką.

Išskaitę greitos etiketės Bradūnui, galėtume tarti, kad jis yra visuomeniškas poetas. Kai kas gal net pridurtų, kad jis yra dar ir katalikiškas poetas. Gal ir taip. Nors sprendžiant iš poezijos naujausiam jo rinkinyje, būtų tiksliau Bradūną pavadinti religiniu poetu, nes katalikybės būdingų elementų vėlesnėje jo kūryboje nėra tiek daug.

Iš visuomeninio-religinio poeto laukume, kad jis atsileptų į svarbius viešus įvykius, ypač jei tie įvykiai turi svarų religinį komponentą. Tokiu įvykiu šiais metais buvo Lietuvos krikšto sukaktis. Tad nereiktų stebėtis, kad naujoji Bradūno knyga, be abejo, yra poetinis atsiliepimas į šios sukakties prasmę, yra tam tikra kūrybinė duoklė pačiam šio įvykio paminėjimui. Tiesa, rinkinyje niekur nerasime užuominos, kad knyga dedikuota krikšto sukakties — nei įvade (kurio iš viso nėra), nei applanke, nei leidinio metrikose. Tačiau knygos data (1987) ir pavadinimas („Krikšto vanduo Joninių naktį“), o pagaliau, tam tikra prasme, ir pati poezija sakyte sako, koksai įvykis paskatino autorių sumontuoti rinkinį šiuo tematinio pagrindu.

Kai atverčiam proginę poeziją, dedikuotą ar tai kokiam asmeniui, ar įvykiui, visuomet kyla įtarimas, kad rasime glėbį kūrybinių kompromisų. Nes iš tiesų nėra lengva atliepti konkrečias realybės apraiškas poetine kalba. Tai ypač sunku, kai pro-

ginės poezijos taikiniu yra svarbus įvykis, plačiai išdiskutuotas ir išgirtas visuomenėje, definuotas savita terminologija, daugelio sąmonėn nusėdęs tvirtai įsišaknijusiom hiperbolėm. Poetas, kuris imasi šitokio uždavinio, privalo prasimušti pro trafaretinę apibendrinimų kevalą, perkelti objektą iš gyvenamosios realybės į kūrybinę tikrovę. O tai nėra taip jau paprasta.

Iki šiol Bradūnas su progine poezija didelių bėdų neturėjo. Pavyzdžiui čia galėtume imti jo kūrybinį laimėjimą Gediminui skirtam rinkinyje *Pokalbiai su karalium*. Kaip, tad, pavyko Bradūnui šį kartą?

Jau sakėm, kad naujasis rinkinys neturi jokių dedikacinių nuorodų. Jų nėra nei pačiame tekste. Poetas išfiltravo kone visą sukakties visuomenišką terminologiją ir paliko tik tai, kas nėra vienaprasmė, kas lengvai integruojama poetinė kalbą. Prie įvykio poetas artinasi kitu kampu negu sukakti aptarę istorikai, teologai ir žurnalistai. Ne be reikalo poetas pradeda rinkinį sakydamas:

Nei kunigas, nei žynys nesu,
Viešpatie,
O semiu krikšto vandenį giesmei.

(p.7)

Kaip ankstesnėse knygose, taip ir čia Bradūnas taupiai elgiasi su žodžiu, mieliam pasirenka miniatiūrą, negu plačiai išsilaipojusią poemą. Glaustumas tam tikra prasme diktuoja ir įvaidžių pobūdį. Pas Bradūną nedaug savo grožio ar netikėtumo stulbinančių metaforų, nedaug kraują stingdančių įvaidžių. Nerasim ir sudėtingų simbolių sistemų, kurias remtųsi visa veikalo struktūra.

Bradūno poetinė kalba gana paprasta, be pretenzijų į žodinę akrobatiką ar lingvistinius pokštus. Ji nėra pakili elegantiška, bet jokiū būdu nėra nei pilka, nei primityvi. Prasmingą blizgesį jo kalba įgauna ne detalėmis, o visuma. Bradūnas atidžiai atrunka žodžius ir iš jų lipdo tamprias

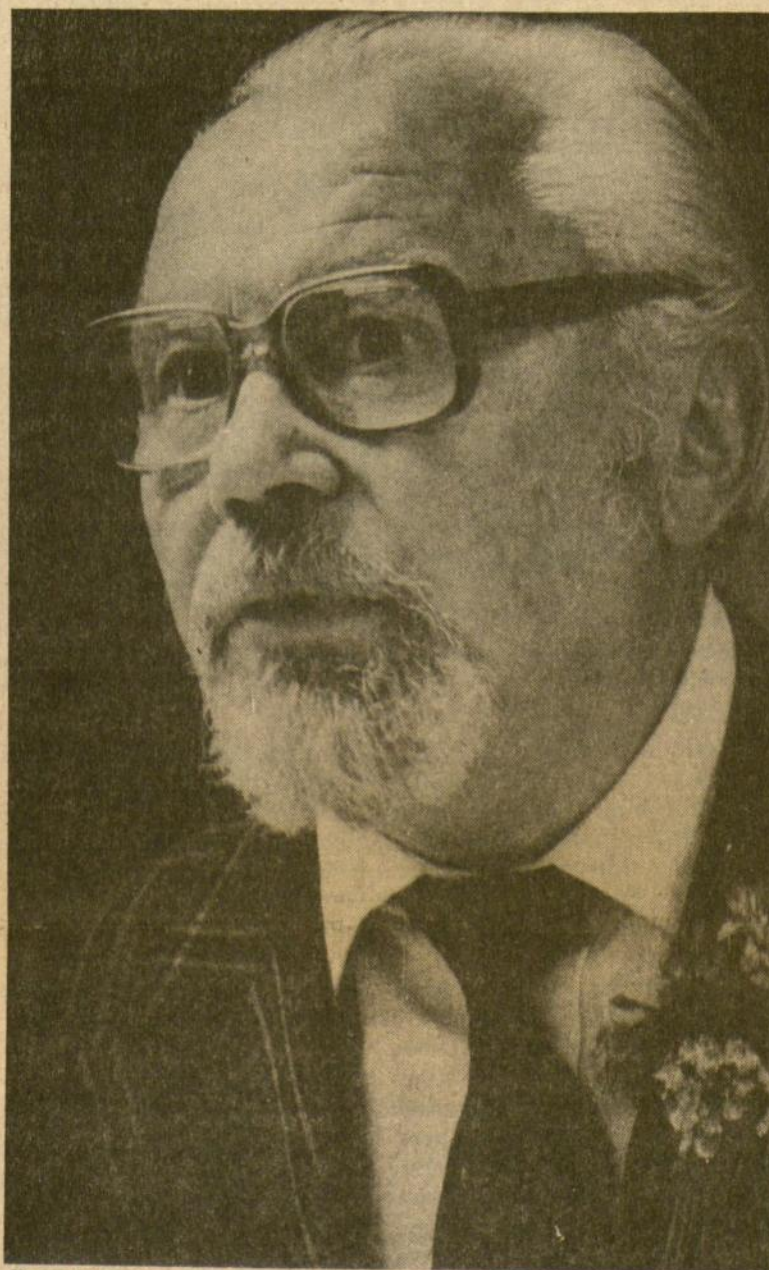
dabartinė kalba apie „demokratizaciją“ — ir jo laikais imperalistinė caro valdžia užsidedavo liberalizmo kaukę.

Rugpjūčio 23 d. demonstracijos metu buvo paminėtos Hitlerio-Stalino sąmokslų aukos — ištremtieji ir nužudytieji. Ar Adomas Mickevičius šiandien remtų tuos, kurie apie masinį terorą tylėjo, jį teisinio ir tebeteisina? Pasiklausykim poeto žodžių „Vėlinėse“:

Žiūrėkite — keliu
Vežimų vartinės, kiek užmatyt galiu —
Visi, visi, i vieną šalį —
Tai mūs vaikai, o visagali!
J šiaurę tremiami visi,
Už ką tokia lemtis baisi?
Nejaugi leisi juos kankinti
Ir visą kartą išnaikinti?

„Ekstremistai“ — demonstrantų puola *Literatūra ir menas*. Jei tiesos ir laisvės reikalavimas yra „ekstremizmas“, tada Adomas Mickevičius patsai didžiausias „ekstremistas“. „Gražinos“, „Konrado Valenrodo“, „Vėlinių“ autorius buvo aktyvus rugpjūčio 23 d. demonstracijos dalyvis.

J. P.

Kazys Bradūnas

Nuotrauka Vytauto Maželio

vaizdų, išpūdžių bei nuotaikų struktūras.

Kadangi Bradūno žodžių nėra, o ir tie patys vartojami dažniausiai ne perkelta, o tiesiogine prasme, yra labai svarbu surasti ir taikliausią žodį, ir tinkamiausią tam žodžiui vietą poetinio vaizdo vėrinį. Šis procesas gal ir bus tasai „krikšto vanduo giesmei“, tam tikras gyvybės įkvėpimas eilėraščiui, taip kad jis skambėtų lengvai įtikima menine tiesa. Atrodo, kad poetas visa tai suvokia:

Žodį pasverkime
Jautriom tarties svarstyklėm,
Pakalkime anta kalbos priekalo.

Ir dėkime
Prie atrastojo kito —
Tegu jie vykturiu
Nuo lūpų saulėn kelias ...
Eilėraštis kaip kielikas nušvito
Ir skamba lyg varpelis.

(p.60)

Lyg varpelis skamba ir ne vienas šio rinkinio eilėraštis. Skamba taip, kad skaitytojas užmiršta, jog šie eilėraščiai kažkuo lyg ir šliejasi prie šurmulingų apeigų Lietuvos krikšto sukaktį minint. Bet šlietis jie vis tiek šliejasi, nors ir netvirtai, nors ir be kompromisų poetinei išraiškai. Jei taip, tai ką poetas turi pasakyti šios sukakties proga?

Apie pačią sukaktį, dėkui Dievui, nieko. Net pats įvykis, istorinis Lietuvos krikštas, poetui nėra ypačiai įdomus. Ne įvykį pavaizduoti svarbu, bet pajusti procesą, tautos kaitą iš pagoniškos į krikščionišką. Kaip ir ne vienas iš publicistų, taip ir poetas tyrinėja, ką tauta gavo ir ką prarado su krikščionybės atėjimu. Tik poeto suvestinė nėra taip aiški ir taip kategoriška, nes re-

čiau skausmo motyvai yra daug labiau pabrėžti, dažnai išreikiami žalčio įvaizdžiu: *nuo krikšto apakęs žaltys* (p.4) arba krauju pasruvęs žaltys (p.16), tarsi atvingiavęs iš pasakos „Eglė žalčių karalienė“.

Gal stipriausiai atsiskyrimo skausmas nuskamba eilėraštyje „Kritusių šermenys po krikšto“: *Su urnom ir su žarijom* / *Suėjom i mirties krivulė,* / *Įkapes išdėliojom* / *Kiekvienam pagal vardą.*

Ir diemedžiui,
Tartum rasa,
Pabiro ašaras.

Pakirsto ažuolo suolan
Sėsdamies matom,
Kaip nuogas nekrikštas
pirmagimis
Jau žaidžia kryželiu.

Surink, saulele,
Kaip rasa,
Jo krikšto ašaras.

(p.12)

Bet čia šalia skausmo girdime ir savotišką susitaikymą su likimu gaida. Ir iš tikrųjų Bradūnas nemaistauja prieš pagonybės išnaikintojus, nestoja kovon už atimtų tautos vertybių sugrąžinimą. O tai dėl to, kad jo poetinėje žemėje vertybių niekas ir neatėmė.

Ir čia atsiveria gana šokiurojanti poeto pozicija, kelianti klausimą: gal jis dar tebėra pagonis? O pozicija štai kokia: tarp pagonybės ir krikščionybės, bent lietuviui, nėra esminio skirtumo. Visuomeninėse svarstybose tokia išvada išskeltų daugybę kibirkščių. Bet poetas yra savos tikrovės šeimininkas, ir turime jam duoti teisę elgtis, kaip nori.

Krikštas poeto žemėje nėra vienkartinis įvykis, bet nuolat besitęsiantis procesas. Tad poeto laiko perspektyvoje pagonis ir krikščionis koegzistuoja, kartais net pamedami savo tapatybę. Štai vienam eilėraštyje poetas tebi žemaičius, kurie renkasi rudens apeigom, ir jau sunku jam atskirti,

Kas tas, kurs atėjo su žalčiu,
Ir tas su kryželiu,
Su gintaro rožančium,
Su vainiku geliu ...

(p.25)

Kitur artojas pagoniškai kalbina Dievą (p.13) arba pats poetas ant kaklo kabina iš poezijos nulieta kryželi, tarsi kokį amuletą. Pagaliau ir pačiam knygos pavadinime esantis krikšto Joninių naktį įvaizdis rodo į krikščioniškų elementų sandorą su pagoniškos kultūros liekanomis. *Krikšto vanduo Joninių naktį* / *Pavirto alkiečių rasa,* / *Ir baigia nuo liepsnų apakti* / *Sena, kaip visata, tiesa.*

(p.10)

Šventvagiškai skamba krikšto vandens pavertimas Joninių nakties rasa, kurioje, pasak mūsų antropologų, voliodavosi nuogos laumės, o kartais ir kaimo merginos, pagražėti geisdamos. Tačiau poeto žemėje tai nieko blogo, nes Dievas, jei ir negiria, tai bent dosniai toleruoja krikščionio-pagonio tapatumą. Štai Dievo ranka nušluosto kraują ir pieno putą nuo ankščiau minėto pagoniško žalčio, kurį Egles broliai - krikščionys taip žiauriai sukapojo. Dabar atgijęs žaltys (Nukelta į 3 psl.)

Lietuvių religinio meno paroda Detroite

DANGUOLĖ JURGUTIENĖ

Mintys parodos proga

(Žodis, tartas atidarant lietuvių religinio meno parodą Kultūriname centre, Dievo Apaizdos parapijoje, Detroite, šių metų spalio 17 dieną.)

Lietuvos krikščionybės 600 metų jubiliejaus proga žvelgdami į lietuvių meno išraiškas, randame, kad nors meno objektų yra iškasta iš neolitinių laikų, dailiojo meno kūriniai siekia tik nuo 14-15 šimtmečių. Tai apytikriai sutampa su Lietuvos įžengimu į krikščioniškąją šeimą. Mūsų ilga istorija pasižymėjo audringumu, pakartotina kova dėl tautos išlikimo — meno klestėjimui nebuvo reikiamų sąlygų. Vis dėlto, Lietuvos žaluma išpuosta statybiniais paminklais: bažnyčiomis ir kryžiais bei koplytėlėmis, išdrožtais kaimo tikinčiųjų.

Religinė architektūra vingiuoja mūsų istorijoje, pradedant su 12-to amžiaus bizantika (Gardino pilies cerkvė), per gotiką, renesansą, baroką, vėlyvąjį baroką, klasicizmą iki romantinės ir eklektinio stiliaus statybos. Vėlyvasis barokas ypač sužudo Lietuvoje, išvystydamas daug originalių bruožų ir papuošdamas mūsų peizažą lieknų, aukštų, dvibokščių bažnyčių siluetais. Ne tik buvo statomos bažnyčios, bet jų vidus puošiamas statulomis, paveikslais, vitražais, freskomis, mozaikomis ir medžio drožiniais. Deja, daug meno objektų buvo prarasta įvairių invazijų eigoje.

Caro laikais menas ir rašytas, nors uždraustas žodis, tapo Lietuvoje prisikėlimo kibirkštis. M. K. Čiurlionio suorganizuota pirmoji lietuvių menininkų paroda 1907 metais Vilniuje ne tik sujungė lietuvių menininkus, bet ir davė akstiną kurti ant liaudies meno pagrindų; į parodą buvo įtraukti ir tautodailės eksponatai.

Atgavus nepriklausomybę, buvo vertinama meno svarba, visokeriopa kūrybiniai pasireiškimai remiami, išvystytas aukštasis kūrybinio klestėjimo laipsnis. Dalis menininkų šioje parodoje priklauso Nepriklausomos Lietuvos meno mokyklai. Sovietų okupacija vėl pristabdė lietuvišką kūrybingumą su „socialinio realizmo“ reikalavimais, daugiausia nukentėję religinio meno pasireiškimams. Daug bažnyčių uždaryta ir deseckuota, o Šv. Kazimiero bažnyčia Vilniuje net paversta ateizmo muziejumi.

Dargio metalo skulptūra „Jėzaus galva“ ir Gutausko „Motina ir kūdikis“ religinio meno parodoje Detroite.

Telesforo Valiaus raizynas „Sekmadienis girioje“, eksponuotas religinio meno parodoje Detroite.

Lietuviai dailininkai, išsiplašę po įvairias pasaulio šalis, tesia kūrybinę veiklą, nors savo sielą negali atgaivinti pasivaikščiavimu viduramžinių gatvių grindiniu Vilniuje ar paganyti akų švelniai banguojančiame Lietuvos peizaže.

Ruošiant šią religinio meno parodą, norėta ne tik pasiekti savuosius, bet ir peržengti kalbos ribas: išsilieti į aplinką. Nes menas dažnai atidaro kitaip neatviri duris ir palieka neišdildančius pėdsakus. Ką galvotumėm apie Graikiją, jei jos garsas pareitų nuo alyvos martini gerimo dugne, o ne nuo graikų architektūrinių šedevrų? Arba — apie Prancūziją, kad ir su puikia gastronomija, be impresionizmo didžiūnų kaip Monet, Renoir? Ispaniją be Goya, El Greco ir Picasso? Ir kaip Lietuvos vardas švytėtų, jei Čiurlionio paveiksai kabėtų Louvre ar Vatikano muziejuose? Jei Domšaičio ir kitų dailininkų drobės rikiuotųsi Metropolitan ar Washingtono muziejų sienose? Meninei kūry-

bai reikia derlingos dirvos: publikos įvertinimo ir rėmimo.

600 metų perspektyvoje, Lietuvos krikščionybės jubiliejaus šviesoje, įvairios meno išraiškos iškyla kaip krikščionybės bendrąsias keles. Ši religinio meno paroda išryškina dailės dvasinius privalumus, jos įnašą į religinio bei tautinio gyvenimo gajumą.

Žvilgsnis į eksponatus

Lietuvių religinio meno paroda suruošta kaip vienas iš Detroito bei išeivijos kultūrinių renginių krikščionybės jubiliejaus renginių pynėje. Šalia dailės ekspozicijų įtraukta ir tautodailės dirbinių sekcija. Parodos rengimo komitetas (Valentina Černiausienė, Danguolė Jurgutienė, Rama Petruševičienė, Jūrina Rugienienė, Nijolė Zelwinder) sutelkė beveik šešiasdešimt paveiklų dailininkų kūrinių, o liaudies dailės sekcijoje — netoli šimto eksponatų. Kiekvienas paaiškintas etiketėje anglų kalba, kaip ir specialiai išleistame parodos lankstinuke. Eksponatai paskolinti iš Algimanto Kezio galerijos Chicagoje, dailininko Jurgio Daugvilos ir vietinių kolektorių.

Jeigu margumas kolektyvinė meno parodų neišvengiamas, tai kita vertus, įvairumas ir išradin-gumas, sprendžiant tos pačios temos interpretavimą, yra kolektyvinės parodos dovana. Šioje parodoje žiūrovai turėjo gerą ir retą progą susipažinti, pastidijuoti religinio meno išraiškas. Reprezentuoja daugelio pobūdžių dailės kūryba, įvairios stilistinės srovės, kaip realizmas, impresionizmas, ekspresionizmas ir abstraktas. Vyravo molbertinė tapyba, daugiausia aliejinė. Išstatyta grupė litografijų, medžio raizinių, — viena kita akrilika, akvarelė, guašas ir pastelė. Figūrinė kompozicija ir urbanistinis peizažas buvo dažniausiai pasirinktas siužetas. Rūpintojėlis ir Madona pakartotinai vartota kaip figūrinis motyvas. Ir čia kilo parodos žiūrovui interesas: kaip motyvą traktuoja individualus menininkas savo studijoje? Gutausko du paveiksliukai „Motina su kūdikiu“ skiriasi subtiliais, ramiais spalvų deriniais, paliekant tik ribotą paletę, stilizuoti, su giliais mistikos šešėliais. Rūpintojėlio motyvą labai originaliai sprendžia Dargis. Urbanistinis peizažas beveik kiekvieno atveju reiškia numylėtos sostinės

Vilniaus bažnyčias ir bokštus. Čia krenta į akį Motiejūno „Vilniaus bokštai“, garsiausiai skambantys spalvų kontrastais, tepuko drąsia, tiesiogia linija. Kmieliausko spalvota litografija „Vilniaus perspektyvos III“ švelniai snibžda komplikuota santūrių spalvų kompozicija, jautriais kontrastų išdėstymais.

Tapybos eksponatų žvaigždė buvo Domšaičio trys brandūs, intensyvūs, sodriomis spalvomis ekspresionistiniai paveiksliukai. Didoko formato, temomis vienas kitą papildantys: „Bėgimas į Egiptą“, „Jėzus ir mokytiniai“, „Nukryžiuojamas“. Jų giliai išmąstytas religinis pajutimas atkreipė ir parodą lankiusio Michigano arkivyskupo Edmund Szoka dėmesį. *Michigan Catholic* laikraštis iš daugelio fotografijų, darytų per jubiliejaus šventę, išdėdė dvi iš meno parodos, — viena iš jų daryta prie Domšaičio kūrinių.

Broniaus Murino paveiksliukai Detroite matomi pirmą kartą. Gaila, kad šis susipažinimas įvyksta, kai dailininko jau nebeturime savo tarpe. Jo paveikslų spalvos tuoj pagauna žiūrovo akį, o giliau įsižiūrėjus matoma spalva ant spalvos, kiekvieno detalėje atrandant vis kitokias spalvų kombinacijas. „Sv. Kazimieras“ ir „Rūpintojėlis“ abu tapyti akrilika. Jų tematika ir jos išsprendimas pasižymi širdžiai artimu tautiškumu.

Algirdas Kurauskas, kurio irgi netekome praėjusiais metais, čia buvo reprezentuojamas medžio raiziniu „Saulės giesmė“.

Dargio (Vokietija), Igno (Stafford Springs, CT), Kmieliausko (Lietuva), Kasulio (Paryžius), Motiejūno (Lietuva), Švabienės (Chicago), ir Smalinskienės (Detroit) paveiksluose, daugeliu požiūriu labai skirtinguose, matyti aiškius lietuviškas elementas. Domšaičio (Pietų Afrika), Gutausko (Lietuva), Mikšio (Paryžius), Jurkaus (New York), Jurgutienės (Detroit), Paukštienės (Chicago), ir a. a. Valiaus kūriniuose nėra aiškių tautinių užuominų, bet religinė tema vystoma savitai įvairių stilistinių išraiškų rėmuose.

Kezio (Chicago) fotografijų grupė pasižymėjo netipišku priėjimu prie religinės architektūros siužetų, o „Vienulis“ jausminių svoriu perėjo į simbolinę pakopą. Vitražai, dažnai matoma religinio meno išraiška, paprastai randami bažnyčių languose. Mikšio (Paryžius) trys šviesos perkosti vitražai įnešė svarbią dimensiją į parodos reginį. Virkau (Illinois) pašto ženklų projekta sugretinti su vėliau išleistais Vatikano pašto ženklais Lietuvos krikščionybės jubiliejui pažymėti. Jie atrodė kurti to paties menininko ir nėra aišku, kodėl

paštas nevariojo mūsų pateiktus projektus.

Kaip lieptas tarp dailės ir liaudies meno šioje parodoje buvo Daugvilos medžio drožiniai. Didelės, lauko formato koplytėlės ir skulptūros užpildė sieną. Ekspresyvos, lyg toliau sukrystalizuoją ir išryškina liaudiškų motyvų ir ornamentų charakterį, turtingos formų gilia dimensija. Dalis vos pastebimai nuspalvinta, o visi drožiniai „susendinti“ — lyg susproginėje per metų laikų kaitą Lietuvos laukuose. Koplytėlėse rymo susimastęs Kristus arba Skausmingoji Dievo Motina. Šv. Jurgio kova su slibinu pavaizduota penkių pėdų drožinyje, be-rankė Kristaus mūkelė, poros pėdų dydžio, primena, kaip ir kiti kūriniai, lietuviško kaimo meną.

Religinės parodos rėmuose svarbią vietą užima liaudies kūryba, nes tautodailėje ypač ryškiai atsispindi religinė tautos dvasia. Medžio drožiniai, audiniai, metalo dirbiniai, tapyba, grafika, keramika buvo liaudies menininkų kuriami kasdien ir specialiom progom pažymėti; o didžiųjų švenčių proga — margučiai, verbos ir šiaudinukai (naujausia tautodailės išraiška?). Kryžių bei koplytelių gamybai liaudis skyrė daugiausia sielos ir kūrybinio genijaus.

Tautodailės sekcijos lyg širdis buvo eksponatai, turį „istoriją“. Nežinomo liaudies dailės išdrožinėtus Rūpintojėlis iš Lietuvos koplytstulpio, apvilktas ilgu, palaidu drabužiu, nudažytas liaudiškom spalvomis — nežinia, kiek ilgai susimąstiusiu veidu sekęs tautos gyvenimą. Jį prie kojų apsupa rankų darbo gintarinis rožančius. Išauostos juostinės stulos, gyvus tikėjimo pėdsakus palikusios Sibire; šv. Kazimiero, Lietuvos šventojo, paveikslas, išauštas lino ir medvilnės švelnia paletė — dovana sesers iš Lie-

Religinio meno parodoje Detroite eksponatai iš Lietuvos: nežinomo liaudies skulptoriaus rūpinto (iš koplytstulpio) ir gintarinis rožančius.

Nuotrauka Ginos Rugienutės

tuvos broliui kunigui Chiergoje. Dar eksponuota sienoje skoningai sukabinti įvairaus charakterio kryžiai, koplytėlės, koplytstulpiai, reljefiniai drožiniai ir gintaro gabalėlių Aušros Vartų Marijos paveiksliukai. Idomios buvo fotografijos iš dail. Dargio rūpintojėlių kolekcijos, surinktos dar Nepriklausomoje Lietuvoje. Ant šventiško stalo sudėliota Kalėdų Vėlykų ir Sekminių papuošalai: eglutė apkabinėta A. Jonynienės

gamintais šiaudinukais, meistriškai išskutintais margučiais ir dvasinio prisikėlimo simbolis — verbos.

Įvairūs eksponatai vienas kitą papildė ir praturtino, sudarydami gražią visumą. Parodė sluoksnius ir dimensijas, giminybę ir individualumą dailės kūrinių ir tautodailės. Lietuvos krikščionybės jubiliejaus proga paroda leido žiūrovui pajusti save ir tautos kūrybinę dvasią.

Naujos knygos

• **Kęstutis K. Girmius. PARTIZANŲ KOVOS LIETUVOJE.** Chicago: [Laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti, 1987. Spausdino „Draugo“ spaustuve Chicagoje. 422 psl. Kaina nepažymėta.

Knyga svarbi ir seniai laukta. Jos turinį komentuoja pats autorius knygos įvade (p. 9): „Aš sąmoningai vengiau dalies temų, kurios plačiau žinomos ir kitu jau aprašytos. Tad knygoje nėra atskirų partizanų vadų biografijų ir detalesnių mūsų aprašymų su žuvusių partizanų ir jų priešų skaičiais. Nemėginau trumpai aptarti ar bent paminėti visų žinomų partizanų dalinių veiklą ir sudėtį. Tai reikalauja atski-ro veikalo. Daugiau dėmesio skyriau teoriniams klausimams, kurie man asmeniškai arčiau širdies ir per mažai svarstomi.

Trečiasis knygos skyrius apie priežastis, dėl kurių jaunimas stojo į partizanų, sudaro knygos šerdį ir paaiškina, kodėl aš skyriau nemažą dėmesio reikalam, kurie pirmu žvilgsniu gali atrodyti šalutiniais klausimais. Dešimtam skyriuje ir keliuose prieduose smulkiau panagrinėjau kai kurias problemas, stengdamasis, gal ir nesėkmingai, parodyti, kokio pobūdžio analizė reikalinga, siekiant geriau suprasti partizanų kovas. Tiems, kuriems nerūpi teoriniai svarstymai, siūlau perskaityti 5-8 skyrius, kuriuose apibūdinau partizanų kovų raidą, pastangas susivienyti ir kasdieninį partizanų gyvenimą“.

Knygą padalyta į vienuolika skyrių: Dokumentinės medžiagos ir istorinės literatūros apžvalga; Partizanų kovų pobūdis; Kodėl

lietuviai tapo partizanais?; Sovietinis teroras pirmaisiais pokario metais; Partizanų kovų raida; Partizanų pastangos susivienyti; Kasdieninis partizanų gyvenimas; Pasyvioji rezistencija; Vakarių intervencijos viltys; Žudymai; Užsklanda.

Knygoje sukaupta daug medžiagos, kuri duoda bendrą partizanų kovų laikotarpio vaizdą ir pateikia įrankius istorinei analizei, autoriaus išvagai vykdomai. Knygą verta skaityti jo dėmesio ir pas mus, ir Lietuvoje. Platesnė knygos recenzija bus pateikta kiek vėliau.

NAUJI LEIDINIAI

• **ATEITIS** Nr. 2 (1987). Katalikiškos — lietuviškos minties dvimėnesinis žurnalas. Leidžia Ateitininkų Federacija. Administratorius: Juozas Polikaitis, 7235 South Sacramento Avenue, Chicago, IL 60629. Prenumerata JAV ir Kanadoje 20 dol., susipažinimui ir kituose kraštuose 9 dol., o Pietų Amerikai 7 dol.

Numeris gražus akiai: gausu iliustracijų ir tekstas Jono Kuprio sumaniai sulaužytas. Šio numerio mecenatė yra a.a. mokytoja Rožė Kriauciūnienė, kuri dalį savo palikimo paskyrė Ateitininkų Federacijai. Numeris pradedamas pamokslu, kuris sakytas Marijampolėje 1985.1.26. arkivyskupo Jurgio Matulaičio mirties metines minint. Ignas Medziukas rašo apie poetą Bernardą Brazdžionį jo 80 metų sukakties proga. Labai idomus paties poeto žodis „Tikrais vardais“. Čia sužinome daug idomių įvykių poeto ir jo draugų gyvenime. Indrės Čuplinskaitės apybraiža „Vaizdai“ skaitytoją supažindina su nauju talentu prozoje — linkėtina, kad ji ir toliau puoselėtų šią sritį. Nida Misiulytė apmąsto Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kroniką Šventojo Rašto šviesoje. Žara Girmūtė recenzuoja Kęstutis Girmius naująją knygą *Partizanų kovos Lietuvoje*. Korrespondencijų skyriuje skaitome apie Los Angeles, Detroitą ir Toronto ateitininkų veiklą.

Michigano arkivyskupas Edmund Szoka ir vyskupas Paulius Baltakis religinio meno parodoje Detroite prie Prano Domšaičio paveikslų kartu su parodos rengėjom Valentina Černiauskiene ir Danguole Jurgutiene.

Septintasis „Ateities“ akademinis savaitgalis (2)

JUOZAS BAUŽYS

(Tęsinys iš praėjusio šeštadienio)

Grafikos paroda

Sekmadienio rytą, dar prieš pamaldas Ateitininkų namuose, ten buvo atidaryta jaunos dailininkės Viktutės Venclovaitės meno kūrinių paroda. Buvo išstatyta jos vienuolika grafikos darbų bendru pavadinimu „Vaidai“. Viktutė Venclovaitė, baigusi Chicagos aukštesniąją lituanistinę mokyklą, studijavusi Rosary kolegijoje, 1986 m. ją baigė, gaudama meno ir komunikacijos laipsnius. Specializuojasi grafikoje. Yra laimėjusi daug premijų, daug keliavo ir studijavo Japonijoje, Anglijoje. Šiuo metu yra Picture Us galerijos vedėja ir dekoratorė.

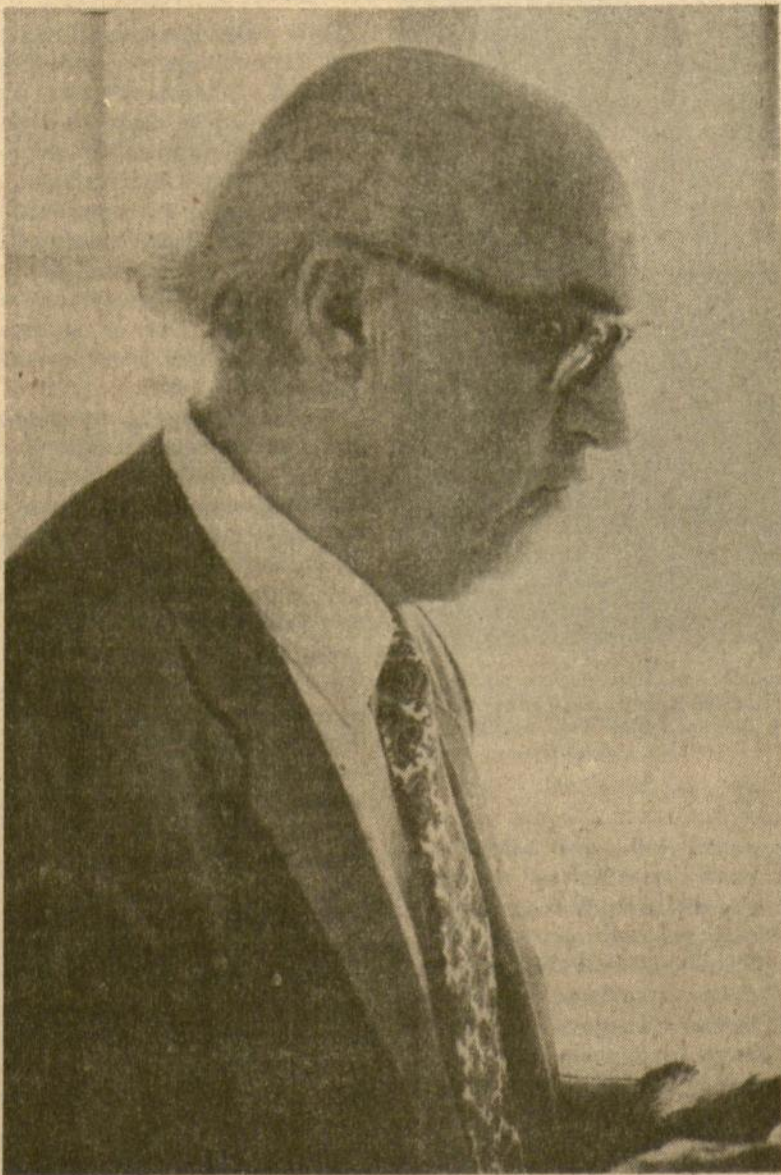
Apie dailininkę ir jos kūrybą kalbėjo Birutė Šontaitė. Šioje grafikoje vaizduojami įvairūs veidai. Pati Viktutė sako, kad kiekvienas veidas reprezentuoja jausmą ar žmogų, kurį ji yra kada nors pažinusi. Gausiose kelionėse po pasaulį jos dėmesį visada traukė įvairių kraštų žmonės ir jų kultūra. Matytus veidus ji bandanti atkurti savo grafika. Visi darbai yra juodos-baltos spalvos, tuo labiau pabrėžiant kontrastus ir ryškias linijas. Ji norinti, kad pats žiūrovas leistų savo vaizduotei išsiaiškinti matomų veidų nuotaikas bei jausmus.

Naujasis žmogus ir dvasinis genocidas

Sekmadienį akademinio savaitgalio visa programa ir vyko. Ateitininkų namuose, Lemonte. Šv. mišių metu savo pamokslė tėvas Leonas Zaremba pabėrė pluoštą minčių, iškeldamas tai, kad jei visuose vadovaujančių asmenų ir veiksmų pasitarimuose nebūtų paminėtas pakviesiti ir Dievas, pasaulyje nebūtų tiek blogio.

Pirmąją popietinę paskaitą skaitė dr. Bronius Vaskelis, Illinois universiteto Chicagoje lituanistikos profesorius ir Lituanistikos katedros vedėjas. Su juo klausytojus kruopščiai supažindino Danutė Rukšytė. Dr. Vaskelio paskaitos tema: „Šiuolaikinis romanas okupuotoj Lietuvoj – žmogaus ir pasaulio koncepcijos“. Tema gal ir ne visiškai sutelpanti į bendrosios savaitgalio temos rėmus, bet įdomi pasirinktos medžiagos nagrinėjimu. Prelegentas pasirinko tris šiuolaikinius Lietuvos romanus: Avožiaus *Degimus*, Lankausko *Projektą* ir Kondroto *Ir apsiniaukus žvelgiantys pro langą*. Pirmajame vaizduojamas panoraminis sukolectyvinto Lietuvos kaimo vaizdas, kuriame atsispindi industrinio progreso leitmotyvas ir naujųjų laikų žmogaus ieškojimas. Antrasis vaizduoja miestą, suautomatintą žmogų, nuolatinių skubėjimų ir... lietu, kuris, lyg kažkokio simbolis, kabo virš miesto. Trečiasis – Kondroto romanas – fantastinis, magiškojo realizmo romanas, kurio veiksmas vyksta kažkokioje Sniegovijoje. Ir čia kuriamas naujasis žmogus. Iš visų šių trijų romanų kyla klausimas, ar naujai sukurtas pasaulis ir jo žmogus iš tiesų yra pasidarę tobulesni.

Ir vėl, kaip ir po visų paskaitų, kilo daugybė klausimų. Jie sukošė apie pačių nagrinėtų romanų konstrukciją, apie jų žmones ir juose keliamus simbolius, kaip nuolatinį lietu Lankausko romane. Pagaliau poetas Kazys Bradūnas iškėlė klausimą, ar per pastaruosius 40 metų komunistinėje santvarkoje išaugo nauji literatūros klasikai, kurie galėtų prilygti kad ir Mykolaičiui-Putinui ar net ir Cvirkai? Paskaitininkas galvoja, kad naujuosius romanus lyginti su mūsų iškiliaisiais klasiškais yra labai sunku. Tai esanti laikotarpio mislė ir neaiškios pastarųjų kūrybinės sąlygos.

Profesorius Bronius Vaskelis skaito paskaitą per „Ateities“ akademinį savaitgalį 1987 m. lapkričio mėn. 1 d. Ateitininkų namuose, Lemonte.

Nuotrauka Jono Kuprio

Vida Kuprytė supažindino auditoriją su paskutiniuoju šio savaitgalio paskaitininku. Tai rašytojas Juozas Kralikauskas iš Kanados, daugelio romanų autorius ir laimėtojas daugelio premijų. Jo tema buvo: „Lietuvių rašy-

tojai ir literatūra kultūriniuose mainuose“. Tema labai įdomi, ypač šiais sovietinės „demokrati-zacijos“ laikais, tad gaila, kad paskaitininkas prie šios temos nagrinėjimo nebespėjo prieiti, per ilgai užtęsęs paskaitos įvadą.

Prie laisvės dainiaus paminklo

Š.m. rugpjūčio 23 d. Vilniuje prie Adomo Mickevičiaus paminklo įvykusi protesto sueiga teberenermina sovietinį elitą, ypač užkietėjusius tarybininkus. Kai kurie patogia ir šiltai įsitaise inteligentai jokių būdu negali suvirstinti šio istorinio įvykio. Matyt, jiems naktimis vaidenasi galimas sovietinio režimo galas. Jeigu šiemet keli šimtai, gal kitais metais keli tūkstančiai, o vėliau dar daugiau... Grėsminga progresija į Lietuvos nepriklausomybę. Argi tarybų valdžia leis tiems „ekstremistams“, „nacionalistams“, „išsišokėliams“ prakalbomis ir dainomis ardyti šventą ramybę. Kur Lenino ryžtas, kur Stalino kumštis, kur Brežnevo? Būtų Kremliuje šitie vyrai, jedriona zeliona, jie bematant suvarytų ir drausmės baraką visus tuos Lietuvos himno giedotojus.

Esu tikras, kad nuo panašių minčių užia ir Dalius Tamulevičiūtės galvelė. Ji moteris dirba Jaunimo teatre ir užsigavusios tonu rašo laišką *Literatūros ir meno savaitraščiui* (1987.IX.19) su antrašte „Kieno vardu?“. Tamulevičiūtė skundžiasi, kad ji nemaloniai nustebusi, pamąčius respublikinių laikraščių nuotraukose minėtoje sueigoje prie Adomo Mickevičiaus paminklo dalyvavusį „Jaunimo teatro inžinierinio-techninio personalo darbuotoją Vytautą Bogušį. Kam jis atstovavo?“

Be vargo galima atsakyti: atstovavo sau pačiam ir daugumai lietuvių, kurie nuosirdžiai trokšta, kad iš Lietuvos išsinešdintų maskvinis okupas. O kas čia blogo puoselėti Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės idėją ir taikingu būdu siekti jos įkūnijimo?

Nedera Daliai Tamulevičiūtei savo laisnę niekinti prie paminklo susirinkusių moralinį ir intelektualinį lygį. Savo etine laikysena bei išmintimi jie prašoka dažną Vilniaus nomenklatūrinin-

ka. Nėra jie šovinistiški nacionalistai. Toli gražu niekad nėra niekinę kitataučius. Tai tik pačios Dalius Tamulevičiūtės vaizduotės padarinys, tiksliau tarus, pigi sugestija, kad patriotiškai nusiteikęs lietuvis negali taiklingai bendrauti su kitomis tautybėmis. Tame laiške labai jai sekasi žeminti tiek Vytauto Bogušio, tiek kitų sueigininkų intelektualinį išprusimą. Ji tik parodo savo bajorišką snobiškumą, kategoriškai teigdama, kad prie paminklo buvo susirinkę „daug tarybų valdžia leis tiems „ekstremistams“, „nacionalistams“, „išsišokėliams“ prakalbomis ir dainomis ardyti šventą ramybę. Kur Lenino ryžtas, kur Stalino kumštis, kur Brežnevo? Būtų Kremliuje šitie vyrai, jedriona zeliona, jie bematant suvarytų ir drausmės baraką visus tuos Lietuvos himno giedotojus.“

Suprantama, Dalia Tamulevi-

Jame jis palietė antrosios sovietų okupacijos pradžią, kai buvo pradėti įžymiųjų Lietuvos rašytojų ir jų kūrybos prievartavimai. Pavyzdžiais paėmė Mykolaitį-Putiną ir Balį Sruogą, kuriuos iš savo tarpo pašalino jų pačių mokiniai ir rašto draugai. Tokia buvo sistema. Deja, tokia ji tebėra ir dabar. Didelė lietuvių literatūros dalis buvo sovietų atskelta ir išjungta. Dar ir dabar Lietuvoje nėra Pietario Algimanto ar pilno Maironio bei Donelaičio. Literatūros kritikų ar vadovėlių atsiliepimai apie senesnę lietuvių literatūrą yra lakoniški ir neigiami. Literatūros dėstymas nusisuntas, dvasinis genocidas tebevykdomas, klastojama net Lietuvos istorija ar net visai ištrinama. O juk istorija tai yra tautos atmintis.

Juozas Kralikauskas kalbėjo nepasirašęs, kalbėjo jautriai, šiltai ir dažnai pavartodamas poezijos ar prozos ištraukas, rečituodamas jas iš atminties. Ano laikotarpio lietuvių kūrėjų žiauraus gyvenimo vaizdas buvo pavaizduotas ryškiai. Pasakojų kartais pats susijaudinęs, tačiau kartais nukrypdamas nuo pradėtos temos. Užsitęsusi paskaita nebesukėlė diskusijų ar gausnių klausimų.

Akademinių savaitgalį užbaigė trumpu žodžiu dr. Arūnas Liulevičius, padėkojęs Ateitininkų šalpos fondui už 1000 dol. paramą, paskaitininkams ir visiems savaitgalio dalyviams. Reikėtų dar priminti, kad šio savaitgalio rengimo komitetą sudarė: pirminkė Milda Tamulionienė, Jonas Pabedinskas, kun. Vytautas Bagdanavičius, Stasys Tamulionis, Alina Skrupskelienė, Ramunė Kubiliūtė, dr. Ona Daugirdienė, Aušra Liulevičienė ir dr. Arūnas Liulevičius.

čiūtė dar nežino paprastos žmogiškos tiesos, jog ne diplomais yra matuojamas žmogaus intelektualinis lygis. Ši tiesa šviečia Vytauto Bogušio atveju: jis gi darbovietėje per keletą metų buvo pakeltas į inžinierius, ne diplomu, bet sumanaus darbo dėka. Galima jai nurodyti ir Josepho Brodskio karjerą. Penkiolikos metų būdamas, metė vidurinį mokslą. Pats tobulinosi. Tapo poetu. Nuolat keitė darbovietes. Leningrade dėl to teisėja pavadino jį parazititu. Išakalinti Sibiro konclageriuose. Vėliau, pasaulio sąžinei beldžiant Kremliaus instancijų duris, buvo išvarytas iš Sovietų Sąjungos. 1972 metais atsidūrė Amerikoje. Šiandien šito „mažamokslis“ literato poeto galvą puošia Nobelio premijos laurais.

Ne, ne, jokių būdu ne, Vytautas Bogušis neatstovavo Daliai Tamulevičiūtei. Šis gabus žmogus, atsistojęs prie didžiojo

Kazys Bradūnas

PILKAPIAI PO BULDOZERIU

Vyrukas valdo buldozerį
Ir užtikrintai traiško
Protėvių kaulus.

Po to valgo duoną,
Geria vandenį –
Visai kaip žmogus.

O buvo paverstas
Buldozeriu - buldogu
Graužė ir traiškė
Protėvių kaulus.

Dabar nusiimki kepturę
Ir atsiklaupki.

GORKIS VILNIUJE

Pilies gatvėje vakar
Sutikau Gorkį.
Rašytojas skundėsi
Vilniaus tremtim:
Svetimas miestas,
Kiti papročiai
Ir kiti žmonės,
Negaunąs buto,
Gyvenąs gatvėje
Lyg hoks gatvinis;
Net Adomas Mickevičius,
Užsisvajojęs prie Bernardinų,
Su juo nesisoeikina;
Todėl rašas ir rašas prašymus –
Leiskit grįžti į Rusiją!

ISAKYMAI SAU

Tėvynės vardo
Netark be reikalo,
Tik įrašyk eilėraštin
Ir tegu skamba.

Ir Vilniaus vardo
Netark be reikalo,
O išpauski širdin
Kaip šimtametę graviūrą.

Gimtojo kaimo vardo
Netark be reikalo,
Bet mažą vaikaitį pamokyk
Bandyt sąkyti
K i r š a t.

dainiaus paminklo, išreiškė savo asmenišką įsitikinimą. Nepabūgo, kad ji gali fotografuoti ir vėliau pažeminti darbovietėje. Reikia manyti, kad jo niekas ir nepažemins: juk dabar dvelkia persitvarkymo ir naujo mąstymo vėjai. Gal ateis metas, kai nūdienės Lietuvos inteligentai, viešėdami Amerikoje ir atsidūrę parapijos kieme, fotografuojami nesakys: „Tik ginkdie nefotografuokite manęs prie Lietuvos vėliavos“.

Pr. V.

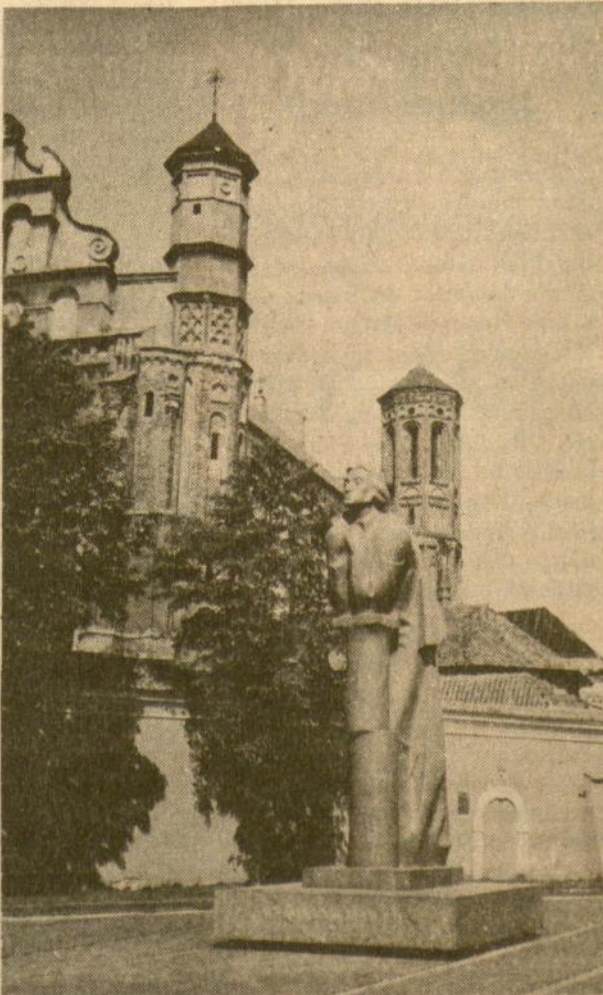
Pr. V.

Per šiemetinį „Ateities“ akademinį savaitgalį lapkričio 31 dieną Ateitininkų namuose, Lemonte, vyko Viktutės Venclovaitės grafikos darbų paroda. Čia matyti dailininkė Viktutė Venclovaitė ir su jos kūryba parodos lankytojus supažindinusi Birutė Šontaitė.

Nuotrauka Jono Kuprio

PRO VISAS UŽTVARAS

Poeto Adomo Mickevičiaus paminklas prie Bernardinų bažnyčios Vilniuje (skulptorius Gediminas Jokūbonis). Nuotrauka Aldonos Kaminskienės

KNYGA Į LIETUVĄ

Kai žmogui duodu
Nuvežti knygą į Vilnių,
Aš ją pabučiuoju,
Linkėdamas praeiti
(Tarytum angelui,
Tartum vaiduokliui)
Pro visas užtvaras,
Pro butų užraktus,
Kad su kitais tokiais
Tenai susėstų prie stalo
Ir visą naktį kalbėtusi
Apie gražesnę pasaulį –
Apie poeziją,
Be baimės,
Be melo,
Be tremties ir kalėjimų...

Kai žmogus paima
Knygą tėvynėn,
Man jos, gaudomos, gaila,
Jai, laukiamai, pavydžiui,
Dar pabučiuoju
Ir atsisveikinu.

Saikas ir gelmė Bradūno žodyje

(Atkelta iš 1 psl.)

grįžta ir vėl karališkai laka šilta piena, o poetas dainuoja, besidžiaugdamas pagonija. Tokio poeto nenaudiškumo negali nepastebėti dangus, tačiau:

Dievas sėdi, klausosi ir girdi,

Šypsosi grūmodamas pirštu.

(p.45)

Šioj dangaus pusėj, žinoma, poeto simpatijos pagonybei gali būt sutiktos rimčiau, grūmojant bėgių šypsenų. Nors ir abejotume poeto išvadų tikslumu, turime pripažinti, kad pagonybės – krikščionybės bendrumas Bradūno poetinėj tikrovėj yra itin kimai pagrįstas ir neabejotinai

realus.

Rinkinyje *Krikšto vanduo Joninių naktį* poetas vedžioja skaitytoją po tą patį mitologijos kraštą, kurio menišką tikrovę sukūrė ankstesnėj savo poezijoje. Tik čia, pabrėždamas krikščioniškų elementų įsisunkimą tautos sąmonėn, jis dar aiškiau patvirtina ryšį su praeityje sukrautais ir niekad nedingstančiais dvasiniais turtais. Kaista Bradūno mitologinėj tautoj nėra pakeičiamas seno nauju, bet nuolatinis augimas, nieko neprarandant, tik suteikiant senoms vertybėms naują dvasinį turinį. Poetinėj tikrovėj galbūt tai ir yra krikšto prasmė.

1987 METŲ LIETUVIŲ BENDRUOMENĖS LITERATŪROS PREMIJA

JAV Lietuvių Bendruomenės Krašto valdybos, Kultūros tarybai pasiūlius, 1980 metais įsteigtoji 3000 dolerių Lietuvių Bendruomenės literatūros premija 1987 metais skiriama už lietuvių išeivijos grožinę kūrybą, išleistą 1986 ir 1987 metais, arba už bet kada parašytus rankraščius. Tebegalioja kitais metais skelbtos taisyklės.

Pirma. Premija skiriama, atsižvelgiant tik į svarstomojo kūrinio meninę vertę. Jei nebūtų gauta premijuotino lygio veikalo, vertinimo komisija pasiūlys Kultūros tarybai tris išeivijos rašytojų veikalus, išleistus po 1980 metų pradžios, vertus lietuvių

Bendruomenės literatūros premijos ir niekieno stambesne premija nepremijuotus. Vienam iš jų Kultūros taryba, susitarusi su vertinimo komisija, skirtą 1987 m. premiją.

Antra. Premijai veikalas atsiųsti paskutinė data – 1987 m. gruodžio 31 diena.

Trečia. Premijai veikalai siunčiami vertinimo komisijos adresu: Vincas Akelaitis, 18204 Canterbury Road, Cleveland, OH 44119. Telef. 216-692-3049.

Ketvirta. Rankraščių pakanka atsiųsti po vieną nuorašą, jei po daugiau – palengvintų komisijai darbą. Jie bus gražinami. Knygų atsiunčiama po penkias.

Penkta. Prie siuntos pridedama tikroji autoriaus pavardė, adresas ir telefono numeris.

JAV LB Kultūros taryba

PEN klubo Kalinamų rašytojų komiteto pranešimas

Gruodžio 1-4 dienomis, San Juan mieste, Puerto Rico salos sostinėje, įvyko 51-sis Tarptautinio PEN Klubų kongresas, kuriame dalyvavo dr. Stasys Goštautas. Kongreso išvakarėse PEN Kalinamų rašytojų komitetas paskelbė savo tradicinį pranešimą, kuriame apžvelgiama autorių, žurnalistų ir savilaidininkų padėtis iki šių metų lapkričio 1 dienos. Komitetui pirmininkauja švedas Tomas von Vegesack; jo narių tarpe yra rašytojas Algirdas Landsbergis.

PEN pranešime išvardyti keturi nutremti lietuviai „sąžinės kaliniai“: Balys Gajauskas, Gintautas Iešmantas, Povilas Pečeliūnas ir Viktoras Petkus. (Apie Pečeliūno paleidimą buvo pranešta suvažiavimo metu). Iešmantą garbės nariu yra priėmę JAV ir Anglijos centrai, o Petkų — Anglijos ir Skotijos centrai. Konclageriuose tebėra estas Mart Niklus ir latviai Gunars Astra bei Žanis Skudra.

Ivade į PEN Klubų Kalinamų rašytojų komiteto pranešimą išreiškiamas pasitenkinimas, kad per praėjusius metus buvo paleista daugelis pernykščiam pranešime išvardytų asmenų. Vien Sovietų Sąjungoje kalinamųjų skaičius sumažėjo nuo 84 iki 25. Pažadėtos ar planuojamos amnestijos Pietų Korėjoje, Taiwane, Vietname ir Sovietų Sąjungoje. Tačiau — perspjė pranešimo autorius — nepaisant tų praigiedrujų, reikia pabrėžti faktą,

Lietuvių rašytojų draugijos literatūros ir premijų įteikimo šventės spalio 31 dieną Kultūros židiny, New Yorke, rengėjai ir dalyviai: Antanas Vaičiulaitis (1986 m. LRD premijos laureatas), M. Klivickienė, Irena Banaitienė, kun. Gedgaudas, Česlovas Grincevičius (1985 m. LRD premijos laureatas), Lilė

Milukienė, konsulas Anicetas Simutis, solistė Gina Čapkauskienė, pianistas W. Smidy, kun. dr. Kornelijus Bučmys, Bernardas Brazdžionis, Leonardas Andriekus, Vytautas Skudis, A. Vaksells ir Paulius Jurkus (1985 m. LRD premijos laureatas). Nuotrauka Vytauto Maželio

kad daugelio kalinamųjų padėtis nemažiau rimta kaip prieš metus. Be to, daugelis paleistųjų iš kalėjimo ar nutrėmimo tebesusiduria su įvairiais sunkumais: jiems neleidžiama sugrįžti prie intelektualinės veiklos, jų laisvė labai apribota, ir jiems vėl gresia areštas, jei tik režimui nepatiks jų reiškiamos idėjos.

PEN komitetas reiškia viltį, kad Sovietų Sąjungos valdžia nestos paleidusi rašytojų ir kad netrukus gulage jų visai neliks. Tačiau, rašoma pranešime, per dideliu optimizmu nėra pagrindo. Komiteto pirmininkas rugsėjo mėnesį buvo susitikęs su Andriejumi Sacharovu, kuris pareiškė, kad birželio 18 dieną Vyriausios

tarybos paskelbtą amnestiją yra per daug neaiški ir ribota, palieka per daug galybės lagerių komendantų bei kalėjimų viršininkų rankose ir leidžia jiems daryti savivališkus nuosprendžius dėl kalinių likimo. Vieno politinio kalinio žmona neseniai taip aprašė padėtį: „Aš jaučiu, kad mes gyvename šalyje, kur viskas primena didžiulį ruletės žaidimą. Laikraščiai atvirai rašo apie viską, bet už tą atvirumą kovojusieji žmonės tebėra už grotų. Kai kurie „sąžinės kaliniai“ išvaduoti, bet kiti tebesėdi kalėjime. Vieni gauna vizas emigruoti, kiti negauna. Nėra jokios logikos.“

PEN Klubų komitetui ypatingo rūpesčio kelia griežto režimo Per-

mės lageryje 36/I tebesantys kaliniai. Kol kas iš ten tepaleisti du rašytojai. Permėje tebėra latvis Gunars Astra, kurio pavardė tik dabar įtraukta į šį pranešimą, nes PEN Klubas neseniai sužinojo, kad jis buvo suimtas ir už George Orwell romano 1984-iejį metai išvertimą į latvių kalbą.

Anot pranešimo, daugiausia rašytojų (36) šiandien kalinama Turkijoje. Antrojoje vietov Sovietų Sąjunga su 25 rašytojais. Vietname už grotų 20 rašytojų. Ku-boje ir Libijoje po dešimt.

Pranešimo autoriai sako, kad PEN Klubų Kalinamų rašytojų komiteto veiklą diktuoja ne tik tai pasigailėjimo jausmas ar simpatija nelaimingiesiems kolegoms. „Mes pasisakome prieš

autorių kalinimą“, rašo jie, „nes be išraiškos laisvės ir mes patys negalėtumėm funkcionuoti kaip rašytojai, vertėjai ar leidėjai. Kaip skelbia mūsų pasirašyta charta, mes tikime į laisvą pasikeitimą nuomonėmis tarp asmenų ir politinių santvarkų, taikos ir konflikto metu. Tu atžvilgiu Kalinamų rašytojų komitetas yra ne vien „Rašytojų tarptautinė amnestija“, bet ir įrankis kurio stengiamasi įkūnyti PEN Klubų įsipareigojimą siekti tokios pasaulinės santvarkos, kurioje intelektualai būtų nepriklausomi ir turėtų teisę kritikuoti“ — rašoma PEN klubo Kalinamų rašytojų komiteto pranešime.

„Mes pasisakome prieš atliktos meistriskai plunksnatuš. Čia tenka pridurti, kad knygos formatai (mūsų šalyje — 5" x 8") pilno puslapio iliustracijoms per mažas. Jos čia nesuskamba tu, kuo jos, iliustruojamos eilėraščius, turėtų suskambėti. Mažokas formatai ir knygos sulaužymą nuvertino. Išėjo viskas kompaktiškai suspausta. Poeto Stasio Santvaro *Lyrika* reikėjo kur kas daugiau erdvės.

Antano Gustaitis *Pasiglostymo palaima* (pavadinimui panaudotas vieno *Saulės šermenų* eilėraščio pavadinimas) iliustruota Viktoro Vizgirdos. Aplanakas ir visos iliustracijos nieko bendro neturi su turiniu. Dailininkas knyga iliustravo, pasikliaudamas bendra Antano Gustaitis humoro prielaida, ir savo iliustracijas pateikė su pavadinimais: pradžioje tapybinis poeto portretas, toliau — „Prie garbės stalo“, „Dance macabre“, „Svajonė ir realybė“ (tas pats dar-

Pabaltiečių meno paroda OSU

Ohio valstybiniame universitete, Columbus mieste esančioje Hoyt L. Sherman galerijoje lapkričio 16-25 dienomis vyko Pabaltijo menininkų paroda. Joje buvo išstatyta 45 paveikslai ir grafikos darbai. Jie reprezentuoja 25 dabartinių menininkų kūrybą. Jų tarpe: estai Arrak, Lapin, Leis ir Polli; latviai Dembo, Dimters, Kari ir Skulme; lietuviai Čeponis, Daniliauskas, Katinas ir Žilius.

Parodos rengėjų nuomone, išstatyti meno darbai atstovauja pačiai svarbiausiai pastarojo dešimtmečio raidai: būtent Pabaltijo dailininkų bandymui išsilaisvinti nuo oficialiųjų sovietinių standartų. Paroda taip pat bandė apibrėžti tos laisvės esmę. Dauguma darbų skolinai iš Dr. Norton T. Dodge rinkinio (jis renka neoficialių Sovietų Sąjungos meną). Taip pat keli studentų meno pavyzdžius paskolino Rita Auerbach, viena iš Amerikos delegatų Chautauqua 1986 m. konferencijai Jurmaloje.

Paroda „Dabartinis Pabaltijo valstybių menas“ yra dalis platesnės Ohio universiteto galerijos programos, pavadintos: „Žvilgsnis iš artiau: dabartinė sovietinė kultūra, kaip ji matoma filme, televizijoje ir mene“. Programa tęsiasi dešimtį savaitių — rodomi filmai, kurių pusę yra padaryti tautinių Sovietų Sąjungos mažumų, o kita pusė yra susukti rusų filmininkų, kurie yra buvę valdžios nemonė. Parodos ir programos organizatorius yra Mark Allen Svede, latvių kilmės studentas OSU, kurio specialybė yra ankstyvojo modernizmo Pabaltijos istorija.

Vytautas Nakas
1947.XII.4 — 1976.XII.21

Nuotrauka J. Kasakačio

Tu nuėjai prieš mus, bet mes
Bet mes pavysime tave.
Tu lauki su dainom,
Su saule ir vaivorykštės spalvom.
Tu išlaikysi šias tamsas,
Mes juoksimės rytoj.
Tu ten, mes čia,
O po kiek laiko ten visi ...

Algis Dirda, „Requiem“

Solistui, dainininkui bei muzikologui Vytautui Nakui, 1987 m. gruodžio mėn. 4 d. būtų suėję 40 metų.

• Balio Sruogos „Dievų miška“, kaip pranešama iš Lietuvos, yra apsiėmę į esperanto kalbą išversti ir išleisti esperantininkai. „Dievų miškas“ — mūsų rašytojo pokarinis veiklas apie pergyvenimus nacių Stutthof koncentracijos stovykloje.

Dichavičiaus paroda Čiurlionio galerijoje

Dailininko Rimanto Dichavičiaus grafikos ir meninės fotografijos darbų paroda rušiama Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre) Chicagoje, š.m. gruodžio mėn. 11-13 ir 18-20 dienomis. Rimantas Dichavičius gimė 1937 metais Grimelių kaime, Kelmės valsčiuje. 1963 m. baigė Vilniaus valstybinio dailės instituto grafikos fakultetą. Dailininkas yra apipavidalines ir iliustravęs daugelį knygų, sukūręs estampų ir plakatų. Nuo 1965 m. dalyvauja ne tik Lietuvos, bet ir tarptautinėse meninės fotografijos parodose, yra pelnęs nemažai apdovanojimų. 1987 m. išleista jo fotografinių darbų knyga *Žiedai tarp žiedų* susilaukė didelio susidomėjimo ir užsienyje.

Dailininko Rimanto Dichavičiaus parodos atidarymas bus ateinanti penktadienį, gruodžio 11 dieną, 7:30 val. vak. Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre.

Apie dvi knygas okupuotoje Lietuvoje

JONAS RŪTENIS

Supažindinti skaitytojus su dviem okupuotoje Lietuvoje išleistom knygom, Stasio Santvaro *Lyrika* (1984) ir Antano Gustaitis *Pasiglostymo palaima* (1987), paskatino dvi priežastys: iki šiol apie knygas išsivijęs spaudoje nėra žodeliu neužsiminta, o antra — tautiečių labirintuose kursuoja knygų autorių neužtarauti kalbėjimai ...

* * *

Stasys Santvaras. *Lyrika*. Eilėraščiai. Vilnius: Vaga, 1984. Sudarė Vytautas Kazakevičius. Dailininkas Vytautas K. Jonynas. Knyga pradėdama Vytauto Kubiliaus įvadą „Stasio Santvaro lyrika“. Tai penkių ir pusės puslapio kondensuota poeto Stasio Santvaro kūrybos apžvalga. Toliau eina 1924 m. išleisto eilėraščių rinkinio *Saulėtekio maldos* dvylikos eilėraščių atranka. Iš rinkinio *Pakalnių debesys* (1936) atrinkti 25 eilėraščiai, iš *Giesmės apie saulę ir sielą* (1939) — 24 eilėraščiai, iš *Laiškai palaužtom būrėm* (1945) — 12, iš *Aukos taurė* (1962) — 28. Iš *Dainos ir sapnai* (1977) įdėta 30 eilėraščių ir iš *Rubajatai* (1978) — 78 ketureiliai.

Knygos 176-tame puslapyje spausdinami „Paaiškinimai“, kurie pradėdami taip: „Lyrika — S. Santvaro poezijos rinktinė. Čia publikuojami eilėraščiai paimti iš visų septynių poeto lyrikos rinkinių (kurie išvardijami). Dėl eilėraščių atrankos šiai knygai sudarytojas pastoviai susirašinėjo su poetu, šiuo metu gyvenančiu Bostone (JAV). Pradinį turinio variantą parengti padėjo Vytautas Kubilius, vėliau su autoriaus pritarimu parašęs knygai įžanginį žodį. Galutinis knygos variantas suderintas su autoriumi: jame atsižvelgta į S. Santvaro pageidavimus“. Toliau sakoma, kad palikta eilėraščių rinkinių pavadinimai, kad eilė-

Stasys Santvaras

Antanas Gustaitis
Nuotraukos Vytauto Maželio

raščiai dedami „ta seka“, kokia jie buvo spausdinami rinkiniuose. Į *Lyrikos* tekstus pervesti taip pat visi autoriai taisyimai, kuriuos poetas surašęs 1981 m. rugpjūčio 11 d. laiške sudarytoji, ir kad laiškas saugomas sudarytojo asmeniniame archyve. Be to, kad knyga rengiant spaudai kai kas pataisytą kalbinių atžvilgių, nuosekliau dabartinė ne-lietuviškų žodžių rašymas ir skyryba, nors daugiausia respektuojama autoriaus sintaksė. Paaiškinimai baigiami vienuolikos eilučių autoriaus biografijos užuominom. Nenumuotame knygos paskutiniame lape išvardijami visi leidyklos redaktoriai, korektoriai ir kt. Tiražas — 7,000 egzempliorių. Kaina — 1 rb. 30 kp.

* * *

Antanas Gustaitis. *Pasiglostymo palaima*. Satyros ir humoro rinktinė. Vilnius: Vaga, 1987. Sudarė Vytautas Kazakevičius. Dailininkas Viktoras Vizgirda. Įvadas Vytauto Kubiliaus — „A. Gustaitis ironiškos elegijos“. Tai šešių ir pusės puslapio poeto Antano Gustaitis kūrybos apžvalga. Toliau eina 35 eilėraščiai iš Ana-

pus teisybės, 32 iš *Ir atskrido juodas varnas*, 37 iš *Saulės šermenų* ir 35 iš *Ko liūdi, putinėli?*

Nenumuotame (200-tajame) puslapyje spausdinamos redakcinės pastabos: „JAV gyvenas lietuvių išsivijęs poetas satyrikas Antanas Gustaitis (g. 1907) mūsų skaitytojams jau pažįstamas. Jo eilėraščių spausdino „Literatūra ir menas“, „Gimtasis kraštas“, „Šluota“. Pluoštą jų randame „Versmių“ serijos rink. „Lietuvių epigrama ir parodija“ (1983), 1984 m. „Poezijos pavasaryje“. A. Gustaitis rinktinės „Pasiglostymo palaima“ pagrindas keturios jo satyrinės poezijos knygos“.

Pasiglostymo palaima, sakoma, sudaryta iš knygų, išleistų 1956, 1966, 1973, ir 1982 metais. Knygos turinį Vytautas Kazakevičius derino su autoriumi. Taip pat paviėnodinta skyryba, tikrinių vardu rašyba, bet taip, kad nenukentėtų eilėraščių poetika, rimas, ritmas ir eufoninis eilutės, žodžio skambesys. Gale knygos pateikta visa knygos metrika. Tiražas — 7,000 egzempliorių. Kaina — 1 rb. 40 kp.

* * *

Apie šių knygų literatūrinę vertę aiškiai pasisako knygų įvaduose Vytautas Kubilius. Apie Stasio Santvaro poeziją jis rašo: „Žmogiško tikrumo ir meninės įtaigos daugiau tuose S.S. eilėraščiuose, kuriuose atsispindi emigranto dalia... Emigranto dvasinė situacija, pilna gaudesio ir aimanų, S.S. eilėraščiuose vis dėlto neįgauna totalinės nevilties — kaip A. Mackaus lyrikoje. Poetą guodžia baltrušaitiškai stilizuoti pasaulio tvarkos bei ramybės reginiai, vaikystės atsiminimai, retoriškai apgiedama meilės palaima, pagaliau skaisčiai giedras jo poietinis jautimas, nepasiduodantis niūrių apmąstymų emigranto daliai...“ Toliau: „Išnyksta alegorijos ir simboliai, bet lieka susimąstymas — kodėl tokia daiktų tvarka, — tyliai šviečiantis iš plastiškos vaizdo tėkmės. Tai stipriausias S.S. eilėraščio momentas“.

Apie Antano Gustaitis kūrybą Vytautas Kubilius sako: „A. Gustaitis kalba poetinėmis klisėmis, kaip įprasta satyrinėje poezijoje, kuri eksponuoja mąstymo ir elgsenos stereotipus, o paskui juos sutrina į miltus. Dainiškasis lietuvių lyrizmas — pagrindinis motyvų, vaizdų, ritminių melodijų aruodas ironiškom A.G. transformacijoms“. Toliau: „Ironija ne visada pajėgia ir ne visada stengiasi suskaldyti literatūrinės stiliškos klisės, ir jos prilimpa prie poeto veido kaip saviraiškos ženklai. Nebeatskirsi, kada jis šaiposi, kada kalba rimtai, — tokie artimi jam tie praėjusio laiko poetizmai, tarytum jo paties buvusio gyvenimo dalis. A. G. sugeba autentiškai graudintis ir liūdėti savo literatūrinėse parafrazėse.“

Knygų dailininkai — abu išsiviję gyvenantieji: Vytautas K. Jonynas ir Viktoras Vizgirda. Stasio Santvaro *Lyrika* iliustruota V. K. Jonyno. Trijų spalvų knygos aplankas. Knyga įršta į drobės viršelius (pilka drobė) ir viršelyje išpausta mėlynu rašalu iliustracija. Iš viso yra 31 iliustracija. Iliustracijos šmaikščios —

atliktos meistriskai plunksnatuš. Čia tenka pridurti, kad knygos formatai (mūsų šalyje — 5" x 8") pilno puslapio iliustracijoms per mažas. Jos čia nesuskamba tu, kuo jos, iliustruojamos eilėraščius, turėtų suskambėti. Mažokas formatai ir knygos sulaužymą nuvertino. Išėjo viskas kompaktiškai suspausta. Poeto Stasio Santvaro *Lyrika* reikėjo kur kas daugiau erdvės.

Antano Gustaitis *Pasiglostymo palaima* (pavadinimui panaudotas vieno *Saulės šermenų* eilėraščio pavadinimas) iliustruota Viktoro Vizgirdos. Aplanakas ir visos iliustracijos nieko bendro neturi su turiniu. Dailininkas knyga iliustravo, pasikliaudamas bendra Antano Gustaitis humoro prielaida, ir savo iliustracijas pateikė su pavadinimais: pradžioje tapybinis poeto portretas, toliau — „Prie garbės stalo“, „Dance macabre“, „Svajonė ir realybė“ (tas pats dar-

bas ir aplanko užbaigime), „Laureatas“, „Skersai kelio į šlovę“, „Poezijos pavasaris“, „Cenzūra“, „Literatūros vakaras“ (tas pats darbas aplanko pradžioje), „Artimo meilė“ ir „Paskutinė“ vakariene prieš idealistinį žygį“. Iliustracijos kelių spalvų (portretas net keliolikos), atliktos tapybiškai, ir jos knygoje išspausdintos neblogai — gal tik kiek pablukusių spalvų. Antano Gustaitis portretas nutolo nuo originalo dinamikos. Knygos formatai (mūsų šalyje — 6 1/2" x 10 1/2") leidžia tekstui ir iliustracijoms pakankamai išsidėstyti ir tuo pagerbia žodį ir dailę.

Baigiant tenka pasakyti, kad sklidę insinuacijų „dūmai“ buvo be pagrindo. Knygos išleistas okupuotoje Lietuvoje, o asmenys, tai įtaigavę, liks pionieriai. Džiugu, kad išsivijęs rašytojų rezoliucija: *Tėra tik viena lietuvių literatūra* jau ne vien žodžiuose, bet ir gyvenime.

Dailininkas Rimantas Dichavičius Algimanto Kezio fotografinių darbų parodoje Vilniuje 1984 metais.

Nuotrauka Valerijos Dichavičienės